

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

(Գիտական հոդվածների պարբերական ժողովածու)

№ 12

***Նվիրվում է պրոֆեսոր Գուրգեն Մելիքյանի ծննդյան
80-ամյակին***

**ԵՐԵՎԱՆ
ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
2016**

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

ВОПРОСЫ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
(Периодический сборник научных статей)
№ 12

*Посвящается 80-летию профессора
Гургена Меликяна*

Ереван
Издательство ЕГУ
2016

YEREVAN STATE UNIVERSITY

PROBLEMS OF ORIENTAL STUDIES

(serial scholarly journal)

№ 12

*Dedicated to the 80th birthday anniversary of professor
Gurgen Melikyan*

YEREVAN
YSU PRESS

2016

3

**Հրատարակվում է Երևանի պետական համալսարանի
արևելագիտության ֆակուլտետի
գիտական խորհրդի որոշմամբ**

Ժողովածուի 12-րդ հատորի հրատարակումը ԵՊՀ
արևելագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորասախոսական
անձնակազմի համեստ նվերն է պրոֆեսոր
Գուրգեն Մելիքյանի ծննդյան 80-ամյակին

Խմբագրական խորհուրդ՝

Մելիքյան Գուրգեն -	բ. գ. թ., պրոֆեսոր (<i>նախագահ</i>)
Ասատրյան Գառնիկ -	բ.գ.դ., պրոֆեսոր
Խաչիկյան Մարգարիտա -	բ.գ.դ., պրոֆեսոր
Խառատյան Ալբերտ -	պ.գ.դ., պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ թղթակից-անդամ
Կարաբեկյան Սամվել -	բ.գ.թ., դոցենտ
Հովհաննիսյան Լավրենտի -	բ.գ.դ., պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ թղթ.-անդամ
Մելքոնյան Ռուբեն -	բ.գ.թ., դոցենտ
(<i>համարի պատասխանատու</i>)
Ոսկանյան Վարդան -	բ.գ.թ., դոցենտ
Սարգսյան Լևոն -	պ.գ.դ., պրոֆեսոր
Սաֆարյան Ալեքսանդր -	պ.գ.թ., պրոֆեսոր
Սաֆրաստյան Ռուբեն -	պ.գ.դ., պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս
Տոնիկյան Սոնա -	բ.գ.թ., դոցենտ

© ԵՊՀ հրատ., 2016

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՊՀ ՌԵԿՏՈՐ ԱՐԱՄ ՍԻՄՈՆՅԱՆԻ
ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԿԱՆ ՈՒՂԵՐՁԸ ՊՐՈՖԵՍՈՐ
ԳՈՒՐԳԵՆ ՄԵԼԻՔՅԱՆԻ 80-ԱՄՅԱ
ՀՈՔԵԼՅԱՆԻ ԱՌԹԻՎ 5

ԳՈՒՐԳԵՆ ՄԵԼԻՔՅԱՆԸ 80 ՏԱՐԵԿԱՆ Է 8

ԱՐԱԲԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ
ՍԵՄԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Դավիթ Հովհաննիսյան
ՖԱԹԻՄԱՆ՝ ՈՐՊԵՍ ՇԻԱՅԱԿԱՆ
ԿՐՈՆԱԴԻՑԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ԿԵՐՊԱՐ 12

Հայկ Քոչարյան
ԻՆՏԵԼԵԿՏՈՒԱԼ ՄԵՆԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ՀԱՄԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԱՌՈՂՋԱՑՄԱՆ
ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ. ԻԲՆ ԲԱԶԱ 20

Գ. Գևորգյան
Է. Ասատրյան
ՍՈՒԵԶԻ ՃԳՆԱԺԱՍԸ ԵՎ ԵԳԻՊՏՈՍԻ
ՌԱԶՄԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՆՈՐ
ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՐԱԲԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ 30

Է. Ասատրյան
ՆԱՍԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ. ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ
ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹ 45

ԹՅՈՒՐՔԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ
ՕՍՄԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ռուբեն Մելքոնյան

ՎԱԶԳԵՆ ԱՌԱՋԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ 1961 Թ.
ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԱՏԱՐԱԾ ԱՅՑԻ ՈՐՈՇ
ՄԱՆՐԱՄԱՍՆԵՐԻ ՇՈՒՐՁ (ԱՐԽԻՎՍՅՈՒՆ
ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻ ԼՈՒՅՄԻ ՆԵՐՔՈ)..... 58

Ալեքսանդր Սաֆարյան

ԹՅՈՒՐՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ԶԻՅԱ
ԳՅՈՔԱԼՓԻՑ ՀԱՐՅՈՒՐ ՏԱՐԻ ԱՆՑ 67

Լուսինե Սահակյան

ՀԱՄՇԵՆԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԵՌԱԳՐԵՐՈՒՄ 80

Անի Սարգսյան

ԲՆՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱՏԻԿԱՆ ԲԱՔԻԻ ԴԻՎԱՆՈՒՄ 97

Միրանույշ Գալշոյան

ՕՍՄԱՆՅԱՆ ԿԱՅՄՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ
ԹՈՒՐՔՄԵՆԱԿԱՆ ՑԵՂԵՐԻ ԲՈՆԻ
ՎԵՐԱԲՆԱԿԵՑՄԱՆ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁԸ
ՅԱՇԱՐ ՔԵՄԱԼԻ «ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԻ ՑՈՒԼԵՐԻ
ԼԵԳԵՆԴՆ» ՎԵՊՈՒՄ 109

Նաիրա Գինոսյան

ՀԱՅԵՐՆ ՕՍՄԱՆՅԱՆ ԿԱՅՄՐՈՒԹՅԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ԿՅԱՆՔՈՒՄ (XIX ԴԱՐԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԵՍ –
XX ԴԱՐԻ ՍԿԻՉԲ) 120

Արա Ազատյան

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ ՀԱՅ
ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՁ 139

Արթուր Դումանյան
ԲԱՆԱԿԻ ԴԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ԿՅԱՆՔՈՒՄ 1920-1970-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ.
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԿՆԱՐԿ 158

Արշակ Գևորգյան
1960 Թ. ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱԿԱՆ
ՀԵՂԱՇՐՋՄԱՆ ԱՄՆ-Ի ՆԵՐԳՐԱՎՎԱԾՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ 180

Հայկ Մարգարյան
ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԽՈՇՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻ ՍՈՒՆԻՑԻՊԱԼ
ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ԵՐԿՐԻ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐՈՒՄ ԿԱՏԱՐՎԱԾ
ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ 196

Նաիրա Պողոսյան
ՌՈՒՄ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԱՐՏԱՑՈՂՈՒՄԸ ԱՀՄԵԴ ՋԵՄԱԼ ՓՈՇԱՅԻ
ՀՈՒՇԵՐՈՒՄ 208

Լիլիթ Մովսիսյան
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ
ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԼՐԱՏՎԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ՝
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՎ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԻ
ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ԲԱՌԱՊԱՇԱՐԱՅԻՆ
ՊԱՏԿԵՐԸ 217

Ժալդաս Աղիբաև
ՂԱԶԱԽՍՏԱՆ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ. ՄԻՋՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ
ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ (ռուսերեն) 225

ԻՐԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Գուրգեն Մելիքյան
«ՓԻՅԱԹԱԹԱՆ ՓԻԼԸ ՂԱՆԴԱՂՈՒՄ» ԱՐՑԱԽԻ
ԲԱՐԲԱՌՈՒՄ ՄԻ ՔԱՆԻ ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ
ՓՈԽԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ 236

Վարդան Ոսկանյան
ՈՐՈՇ ՀԱՅԿԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ՊԱՐՍԿԵՐԵՆՈՒՄ 240

Հասմիկ Կիրակոսյան
ԲԱՐԲԱՌԱՅԻՆ ՄԻԱՎՈՐՆԵՐ ԻՐԱՆԱԿԱՆ
ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՄ 249

Քնարիկ Միրզոյան
Թադևոս Չարչյան
ՈՐՈՇ ՊԱՐԿԵՐԵՆ ՓՈԽԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԹԱԹԱՐԵՐԵՆՈՒՄ (անգլերեն) 255

Արտյոմ Տոնոյան,
Հովհաննես Սարգսյան
ՀԵՏՄԱՐԶՊԱՆԱԿԱՆ ԱՂՎԱՆՔՈՒՄ «ՔՈՒՐԴ»
ԱՆՎԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ԱՐԱԲԱԿԱՆ
ՀԻՇԱՏԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԽՆԴԻՐԸ 262

Ահարոն Վարդանյան
ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԲԱՐԲԱՌՈՒՄ ՆՈՐ ԻՐԱՆԱԿԱՆ ՈՐՈՇ
ՓՈԽԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ 273

Թերեզա Ամրյան

ՍՈՒՖԻԱԿԱՆ ՍԻՐՈ ԵՎ ԱՐԲԵՑՈՒՄԻ ԳԱՂԱՓԱՐԸ
ԵԶԴԻԱԿԱՆ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՀԻՄՆԵՐՈՒՄ 281

Սվետլանա Հարությունյան

ԶՐԱԴԱՇՏԱԿԱՆ ՏՈՆԱՑՈՒՅՑԸ ԵՎ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՏՈՆԵՐԸ 295

Լիլիթ Սաֆրաստյան

ԻՐԱՆԱԿԱՆ ՎՏԱՐԱՆԴԻ ԿԻՆՈՅԻ ՆՈՐԺԱՄԱՆԱԿՅԱ
ԸՆԿԱԼՈՒՄՆԵՐԸ. ՄՈՀՍԵՆ ՄԱԽՄԱԼԲԱՖ, ՇԻՐԻՆ
ՆԵՇԱՏ 304

Գառնիկ Գևորգյան

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՎԵՊԻՑ (ԴԱՍԹԱՆԻՑ)
ՊԱՏՄԱՎԵՊ 320

Հովհաննես Խոբիկյան

ԿԱՐԻԱՆ ԱՔԵՄԵՆՅԱՆ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ 331

Արմեն Իսրայելյան

ԻՐԱՆԻ ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆԸ
ՍՊԱՌՆԱՑՈՂ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐՆ ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ
ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ՀԵՏՈ 344

ԳՈՒՐԳԵՆ ՎՐԵԺԻ ՄԵԼԻՔՅԱՆ 355

ՊՐՈՑԵՍՈՐ ԳՈՒՐԳԵՆ ՎՐԵԺԻ ՄԵԼԻՔՅԱՆԻ
ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՎ ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԸՆՏՐԱՆԻ 367

**ԹՅՈՒՐՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ԶԻՅԱ ԳՅՈՔԱԼՓԻՑ
ՀԱՐՅՈՒՐ ՏԱՐԻ ԱՆՑ**

Բանալի բառեր՝ թյուրքականություն, գաղափարախոսություն, Զիյա Գյոքալփի, օսմանհզմ, թուրքերեն, Միջին Ասիա

Զիյա Գյոքալփի (1876-1923 թթ.)՝ գաղափարախոսական փնտրտուքը, որի գերխտացումն արտացոլված է «Թյուրքականության հիմունքները» աշխատությունում, էությունական-կանխորոշիչ դեր էր ունենալու թուրքական սոցիոլոգիական, քաղաքագիտական, պատմագիտական, տնտեսագիտական, մանկավարժական, լեզվաբանական ու գրականագիտական մտքի պատմության մեջ, այն տեսական հենք էր ձևավորելու Մուսթաֆա Քեմալ-Աթաթուրքի տարբեր ռեֆորմների կենսագործման, քեմալական Թուրքիայի ներքին և արտաքին քաղաքական զարգացումների համար¹: Բնականաբար, թե՛ Թուրքիայի Հանրապետությունում, և թե՛ գյոքալփյան բնութագրմամբ «թուրքական աշխարհում» ընթանալու էին և այնպիսի քաղաքական ու մշակութային գործընթացներ, որոնք էականորեն շեղվելու էին Զիյա Գյոքալփի «մարգարեական» կանխատեսումներից: «Թուրք» և «թյուրք» հասկացությունների տարանջատումն իսկ, որը գյոքալփյան ժամանակներից մեկ դար անց բնական ու օրինաչափ

* Պատմական գիտությունների թեկնածու, պրոֆեսոր, ԵՊՀ թյուրքագիտության ամբիոնի վարիչ: Էլ. փոստ՝ alexander-safarian@ysu.am

¹ Մանրամասն տե՛ս Alexander Safarian, Ziya Gökalp on National Education, “Iran and the Caucasus”, Volume 8.2, BRILL, Leiden-Boston, 2004, pp. 219-229, Ալ. Սաֆարյան, Խորհրդային արևելագետները՝ Զիյա Գյոքալփի մասին, Արևելագիտության հարցեր (գիտական հոդվածների պարբերական ժողովածու), 11-րդ հատոր, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2016, էջ 512-526, նույնի Թուրքական գյոքալփագիտության պատմությունից, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», թիվ 2 (647), Երևան, 2016, էջ 86-93:

է դարձել ոչ միայն ռուսաստանյան, այլև նախկին խորհրդային գիտական ավանդույթները շարունակող բոլոր երկրների (այդ թվում՝ Կենտրոնական Ասիայի թյուրքալեզու երկրների) արևելագետների համար, ոչ միշտ է ընդունվում արևմտյան ու հատկապես համաթյուրքական գաղափարների ազդեցությունը կրող թյուրք մասնագետների շրջանում. «Türk» բառը հաճախ վերագրվում է ոչ միայն թյուրքերին, այլև թյուրքական լեզվաընտանիքի կամ խմբի բոլոր ժողովուրդներին: Այնուամենայնիվ, հատկապես վերջին տարիներին (անշուշտ, նաև նախկին ԽՍՀՄ փլուզումից հետո նոր թյուրքալեզու ինքնիշխան պետությունների գոյության փաստը հաշվի առնելով) նույնիսկ որոշ թյուրք հետազոտողներ ու հրապարակախոսներ պարզապես ստիպված են օգտագործել «Türk halkları» («թյուրքական» կամ «թյուրքական ժողովուրդներ») գիտաբառը, որն, իհարկե, դեռևս լայն կիրառություն չի ստացել, քանզի, հիրավի, այդ արտաքնապես զուտ եզրաբանական հիմնահարցն իրականում ունի որոշակի քաղաքական հիմքեր²: Ինչպես ակնհայտ զգուշավորությամբ նշում է ռուսաստանյան առաջատար թյուրքագետ Ս. Ֆ. Օրեշկովան, վերոհիշյալ հարցի քաղաքական արմատները պայմանավորված են այն պատմական իրողությամբ, որ «միջպետական սահմանները արգելք էին հանդիսանում ազգակից ժողովուրդների միջև բնական մշակութային կապերին ու մեկմեկու մասին գիտելիքների կուտակմանը: Ավելին, գոյություն ունեին այնպիսի դոկտրիններ, ինչպես պանթյուրքիզմը կամ թյուրանիզմը, որոնք փորձում էին էթնիկական կամ մշակութային ընդհանրությունն օգտագործել որպես նվաճումների քաղաքականության ու պետական սահմանների վերաձևման հենք... Պանթյուրքիզմի մեջ մեղադրանքները խորհրդային ժամանակաշրջանում օգտագործվում էին որպես ԽՍՀՄ թյուրքական ժողովուրդների ազգա-

² Ск'у С. Ф. Орешкова, Некоторые размышления о развитии тюркологии и османистики. *Turcica et Ottomanica: Сборник статей в честь 70-летия М. С. Мейера*, Москва, 2006, стр. 15:

յին մտավորականության դեմ բռնաճնշումների և նրա մշակութային նախաձեռնությունների կանխման հիմնական շարժառիթ.... Խորհրդային Միության փլուզումից հետո նախկին ԽՍՀՄ թյուրքական ժողովուրդների՝ երբեմնի արգելքների հանդեպ բնական հակազդեցությունը դարձավ իրար, հատկապես՝ արտերկրի թյուրքերի նկատմամբ հարաձուռն հետաքրքրությունը: Հատկապես գրավիչ էր թվում պետական շինարարության ու մշակութային զարգացման ասպարեզում թյուրքական փորձը: Թյուրքերի համար նախկին խորհրդային տարածաշրջանի թյուրքական ժողովուրդների հետ առավել սերտ շփումը նույնպես ուսուցողական և օգտակար եղավ: Իհարկե, ի հայտ եկան նաև սեփական էթնիկական խմբում լիդեր և նույնիսկ քաղաքական ղեկավար դառնալու հույսեր: Բայց գլխավորն այն է, որ ընդլայնվեց նրանց էթնո-ազգային պատկերացումների հորիզոնը, այդ թվում՝ թյուրքական աշխարհում բազմաձևության և այն ազգակից ժողովուրդների բազմազանության մասին, որոնք ունենին իրենց սեփական ճակատագիրը, մշակույթի և արժեհամակարգի առանձնահատկությունները (ընդգծումն իմն է - Ա. Ս.)»³:

Թյուրքականության՝ «ցեղային», «աշխարհագրական», «ժողովրդական» ուղղությունների, օսմանիզմի և պանիսլամիզմի ջատագովների «գնահատականների» առաջ քաշած դրոյթները մերժող և այսպես կոչված «մշակութային թյուրքականության» դիրքերից հանդես եկող (ազգային ինքնագիտակցության գործոնն առաջնային դասող) գաղափարախոսի համար ազգը լեզվական, կրոնական, բարոյական ու գեղագիտական ընդհանրություն ունեցող, այսինքն՝ միևնույն դաստիարակությունը ստացած անհատներից կազմված մի խումբ (կոլեկտիվ) էր: Թյուրքագետները վաղուց արձանագրել են այն ակնհայտորեն հակասական իրողությունը, որ առաջին պլան մղելով թյուրքերի՝ դեռ նոր ձևավորվող ազգային ինքնագիտակցության գործունը, Զիյա Գյոքալփը փորձում էր այն վերագրել (ավելի ճիշտ՝ նե-

³ Նույն տեղում, էջ 15-16:

րարկել կամ պարտադրել) թյուրքալեզու մյուս ժողովուրդներին... Միաժամանակ թյուրքականության գաղափարախոսն ակնհայտորեն ծայրահեղ անհանդուրժողականություն էր պրոպագանդում Օսմանյան կայսրության կողմից նվաճված տարածքներում ապրող բնիկ ազգերի (հույների, հայերի, ասորիների, արաբների) անհամեմատ ավելի վաղ ձևավորված ազգային ինքնագիտակցության նկատմամբ՝ «Թյուրքականության հիմունքներում» անթաքույց ու վճռականորեն հայտարարելով, որ պետք է թուրք համարել բոլոր նրանց, ովքեր ասում են, որ իրենք թուրք են ու պատժել բոլոր նրանց, ովքեր կղավաճանեն «թրքությանը» ("....Caiz olmadıgından "Türküme" diyen her ferdi Türk tanımaktan, yalnız Türklüğe hiyaneti görülenler varsa, cezalandırmaktan başka çare yoktur.")⁴:

Եթե Օսմանյան կայսրության մայրամուտի, առավել ևս՝ հանրապետական Թուրքիայի կայացման տարիներին լեզվական բարեփոխումները ժամանակի հրամայական պահանջն էին, այսուհանդերձ, թյուրքական լեզուների ազգակցության հիման վրա Թուրքիայի հովանու ներքո թյուրքալեզու ժողովուրդների բռնի միավորման, անգամ բուն Թուրքիայում սովյալ ժամանակաշրջանում դեռևս գրական լեզվի կարգավիճակ չստացած Ստամբուլի խոսակցական թուրքերենը և նրա հենքի վրա ձևավորված գրականությունը՝ որպես «համաթյուրքական լեզու» և «համաթյուրքական գրականություն» բոլոր «թուրքերին» (իմա՝ թյուրքական ժողովուրդներին) պարտադրելու գյոքավիլյան և այլոց պանթուրքիստական սխեմատիկ գաղափարները բացարձակապես անիրականանալի էին ոչ միայն այն պատճառով, որ բախվելու էին պանթուրքիզմին թշնամական «ռուսական» կամ «սոցիալիզմի» գործոններին⁵, այլև Գյոքավիլի կողմից

⁴ "Türkçülüğün Esasları", s. 17.

⁵ Թուրքիզմի նկատմամբ նախ «բարյացկամ», ապա «ներողամիտ» կամ «վախվորած», իսկ պանթուրքիզմի նկատմամբ անզիջող դիրքորոշումը «կարմիր թելի» պես է անցնում խորհրդային թուրքագետների տարաբնույթ մենագրություններում և դասագրքերում՝ անկախ նույնիսկ խորհրդաթյուրքական հարա-

միտումնավոր կերպով անտեսվող թյուրքական տարբեր ժողովուրդների արդեն ձևավորված ազգային ինքնագիտակցությանը, նրանց գրական լեզուների և ուրույն մշակույթների պատմական զարգացման ակնհայտ իրողություններին...⁶

Խորհրդային Միության փլուզումից հետո էլ Թուրքիան, վերանայելով իր արտաքին քաղաքականությունը, արձագանքելու էր թյուրքալեզու նորանկախ պետություններում արթնացող ազգայնական գաղափարներին ու փորձելու էր օգտագործել կրոնական ու լեզվական ազգակցության ընդհանրությունը, լցնել ստեղծված քաղաքական վակուումը: Բնականաբար, այս մթնոլորտում քաղաքական խաղաթղթերի կապուկից նորից դուրս էր հանվելու «Թուրքիայում երբեք չսպառված, այսպես կոչված «թուրքական միասնության» գաղափարը, որը 1990-ականներից սկսած, առավել ակտիվ քննարկման առարկա է դարձել թուրքական զանգվածային լրատվամիջոցներում, գիտական ու հա-

բերությունների «նակընթացություններից ու տեղատվություններից»: ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո որոշ ռուսաստանյան, և հատկապես ադրբեջանական արևելագետների աշխատություններում ավանդական քեմալամետոթյանը զուգահեռ կարելի է հանդիպել Օսմանյան կայսրության պատմության գունագարդման, մասնավորապես այդ դաժան պետականությունը որպես կրոնական հանդուրժողականության տիպար ներկայացնելու, ինչպես նաև ռուս-թուրքական բազմադարյան երկրաքաղաքական հակամարտությունը «մեղմելու» անսքող փորձեր: Մանրամասն տե՛ս Գ. Մելիքյան, Ալ. Սաֆարյան, Ակադեմիկոս Վլադիմիր Գորդլևսկին՝ հայագիտական հիմնահարցերի մասին, «Արևելագիտության հարցեր», VII, Երևան, 2012, էջ 148-165: Գ. Մելիքյան, Ալ. Սաֆարյան, Նոր օսմանականության հիմնահարցերը և հետխորհրդային թյուրքագիտությունը,- Հայոց ցեղասպանության ժխտողականությունը Նոր օսմանականության գաղափարախոսության համատեքստում, Երևան, 2016, էջ 56-81:

⁶ St' u Tekin Talât M. , Pantürkizm Ülküsü ve Dilde Birlik "İddiası", "Türk Dili"(Aylık Dil ve Yazın Dergisi), Yıl 27, Cilt XXXVI, Sayı 310, 1 Temmuz 1977, s. 15-18, մանրամասն տե՛ս նաև Ալ. Սաֆարյան, Քեմալականների լեզվական քաղաքականության ակունքներում. Զիյա Գյոքալփի լեզվաբանական հայացքները, «Մամանակակից Եվրասիա» (խմբ. Ռ. Սաֆրաստյան), Հատոր III (2), ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտ, Երևան, 2014, էջ 52-76, նույնի Զիյա Գյոքալփը՝ թուրք բանահյուսության և գրականության մասին, «Արևելագիտության հարցեր», X, Երևան, 2015, էջ 150-174:

սարակական, քաղաքական ժողովներում»⁷ : Միաժամանակ փաստ է, որ «համաթյուրքական» արժեքների վերհանումը և տարբեր ոլորտներում «միջթյուրքական» համագործակցության հիրավի լայնամասշտաբ ծավալումը նորանկախ թյուրքալեզու պետությունների քաղաքական ու մշակութային էլիտաների կողմից մեծամասամբ ընկալվելու էին որպես հսկա հարևանների շրջապատին ադապտացվելու որոշակի մեխանիզմ⁸, սակայն «դասական պանթուրքիզմի» քաղաքականությունն իրատեսորեն ու միանշանակ կերպով մերժվելու էր, քանզի ուղղակիորեն հակասում էր թե՛ վերոհիշյալ պետությունների ինքնիշխանությանը, թե՛ դազախական, դրդական (կիրգիզական), ուզբեկական, թուրքմենական իրական ազգային ինքնագիտակցությանը... Այսօր դազախերենը, ուզբեկերենը, կիրգիզերենը (դրդերենը), թուրքմեներենը ոչ միայն հարուստ գրական ավանդույթներ ունեցող, այլև թե՛ դե՛ յուրե, և թե՛ դե՛ ֆակտո ինքնիշխան երկրների սահմանադրությամբ ամրագրված պետական լեզուներ են, և նրանց բարբառ, թե՛ լեզու որակելու հարցադրումն իսկ, ան-

⁷ Նախկին Խորհրդային Միության փլուզումից հետո Թուրքիայում «թուրքական միասնություն» գաղափարի՝ որպես պանթուրքիզմի նոր դիմակավորմամբ աննախադեպ աշխուժացման մասին մասնավորապես տե՛ս Անուշ Հովհաննիսյան, ԽՍՀՄ-ի փլուզումը, «թուրք միասնություն» գաղափարը և դարաբաղյան հարցը (1990-95-ականների թուրքական հրապարակումների լուսաբանմամբ),-Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտ, Երևան, 2001, էջ 74-81:

⁸ Մասնավորապես տե՛ս Մ. Բ. Կատիմով, Մ. Մ. Կատիմովա, *Глобализация демографии, Центрально-Азиатский университет, Алматы, 2010*. Հիշարժան է, որ սույն ուսումնական ձեռնարկի մեջ (որի համահեղինակը՝ Մակաշ Տատիմովը, ամենաճանաչված դազախաստանյան հասարակագետներից էր), ստալինյան բռնապետության տարիների մասին գրելիս, հատուկ նշում է, որ «դազախական էթնոցիզմը XX դարի նույնպիսի ազգային, իրապես ժողովրդական ողբերգություն է, ինչպես հայտնի հայկական ցեղասպանությունը (բնագրում՝ *известный армянский геноцид*) կամ հրեական հոլոքոստը»: Տե՛ս նույն տեղում, էջ 111:

շուշտ, անհեթեթ կամ վիրավորական է հնչում Կենտրոնական Ասիայի թյուրքալեզու երկրներում⁹:

Պանթուրքիստական գաղափարներն ու հռետորաբանությունը հետխորհրդային հանրապետություններից առավել լայն տարածում ունեն Ադրբեջանում, ինչը պայմանավորված է տարբեր հանգամանքներով¹⁰: Այսուհանդերձ, նույնիսկ «մեկ ազգ՝ երկու պետություն» կարգախոսով երկրորդ թյուրքական պետականություն հռչակվելու հավակնորդ Ադրբեջանի Հանրապետության Սահմանադրության մեջ՝ ուլտրապանթուրքիստների ցանկությամբ ու «կոմպրոմիսային» տարբերակով «ադրբեջա-

⁹ Թյուրքական ժողովուրդների լեզվամշակութային առանձնահատկությունների, ինչպես նաև հետխորհրդային տարածքի երկրների թյուրքագետների միջև ծավալվող համագործակցության առավել արդյունավետ ուղղությունների մասին մասնավորապես տե՛ս А. Симонян, А. Сафарян, Об изучении вопросов тюркской филологии в Армении, Актуальные вопросы отечественной и зарубежной иранистики международная научно-практическая конференция, Казань, 15-16 мая 2015 года, стр. 244-249, А. Сафарян, Ж. Адилбаев, Об армяно-казахских культурных связях и научном сотрудничестве между Арменией и Казахстаном, Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, (Научный журнал), №1 (110), III, Астана, 2016, стр. 113-118.

¹⁰ Այս թեմատիկայով հսկայածավալ գրականությունից մասնավորապես տե՛ս Давид Бабаян, Арцахская проблема и идеология пантюркизма, - 21-й век (информационно-аналитический журнал фонда «Нораванк»), №4(20), Ереван, 2011, стр. 67-99, ինչպես նաև մեր համեստ հրապարակումներից հետևյալները՝ Հ. Քոթանջյան, Ալ. Սաֆարյան, Հայացք հայ-թյուրքական հարաբերություններին՝ երկրաշրջանի զարգացման կոնտեքստում, «Տարածաշրջանային հետազոտություններ», պրակ 1, (հայերեն, անգլերեն), Երևան, 1996, Haik Kotanjan, Alexander Safarjan, Die Isolation veranlaßt Armenien enge Beziehungen zu Georgien zu suchen, «Wostok» (Informationen aus dem Osten für den Westen). Nr. 2/97, 1997, s. 21-23, Alexandre Safarian, Arménie – Turquie: en finir avec le dernier mur de la honte, «France - Arménie». Tout sur l'Arménie. Hors Série, 2006. Paris, p. 284-285, Ար. Սաֆարյան, Ալ. Սաֆարյան, «Ճուտբոլային դիվանագիտության» արտացոլումը Թուրքիայի ԶԼՄ-ներում, «Աշխատանքային տետրեր», հ. 3-4 (7-8), Երևան, 2008, էջ 184-196, A. Safaryan, R. Melkonyan, A View of Armenian-Turkish Relations, Warsaw East European Conference 2010, Where are we?, Post-Communist and Post-Soviet Countries over past twenty years. (Bibliotheca Europae Orientalis, XXXVI), Abstracts, parva 5, Warsaw, 2010, p. 42:

նական թուրքերեն» ձևակերպվելիքն իսկ իրականում որպես պետական լեզու ամրագրված, վաղուց արդեն և անշրջելիորեն նորմավորված - գրականի կարգավիճակ ստացած (հնչյունական, քերականական ու բառապաշարի առումներով ժամանակակից թուրքերենից էականորեն տարբերվող) աղբբեջաներենն է, թեև այն ներկայումս էլ Թուրքիայում առավելապես և ավանդաբար շարունակվում է կոչվել «աղբբեջանական բարբառ» (Azeri lehçesi): Բնականաբար, Աղբբեջանի Հանրապետությունում հավատացյալ մուսուլմանների (այդ թվում ոչ միայն թուրքալեզու աղբբեջանցիների, այլև թալիշների) ճնշող մեծամասնությունն այսօր էլ շիականության հետևորդներ են, և նրանց դավանական ինքնագիտակցությունն ամեննին էլ ստորադասված չէ Ջիյա Գյոքալփի երազած «թուրքական» ազգային ինքնագիտակցությանը...

Թեև, ինչպես պարզորոշ երևում է «Թուրքականության հիմունքների» տեքստի կոնկրետ վերլուծությունից, Ջիյա Գյոքալփը 20-ական թվականներին էլ համոզված էր, որ թուրքականության՝ իր բնութագրմամբ երկրորդ փուլի՝ օղուզականության (Oğuzculuk), իրականություն դառնալու զլխավոր խոչընդոտը բացառապես քաղաքական է (Խորհրդային Ռուսաստանն է), այսօր՝ Խորհրդային Միության փլուզումից երկու տասնամյակ անց, ակնհայտ է, որ նույնիսկ «մեկ ազգ՝ երկու պետություն» կարգախոսը հակահայկական, հակառուսական կամ հակաիրանական նպատակներով անհարկի շահարկող աղբբեջանական շրջանակները պրագմատիկորեն փայլուն կերպով են գիտակցում այն սահմանը, որը բաժանում է թուրքական և աղբբեջանական քաղաքական, տնտեսական, կրոնական, մշակութային էլիտաների իրական շահերը:

Թուրքիայի Հանրապետության՝ դե-յուրե ազգայնական հռչակված, բայց դե-ֆակտո ազգայնամոլական, խիստ կենտրոնացված քեմալական պետականության կերտողները կրթության ու դաստիարակության ոլորտներում որդեգրելու էին գյոքալփյան մանկավարժական հայեցակարգի հատկապես այն

դրույթները, որոնք հստակորեն նպատակաուղղված էին թուրք ազգային (փաստացի նաև՝ իսլամական կրոնական) ինքնուրույնը պահպանելու պայմանով արևմտյան քաղաքակրթության համակարգին ինտեգրվել ջանացող հասարակության անդամի, ազգային իդեալի անվերապահ գերակայությունն իբրև հիմնարար սկզբունք ընդունող պետության քաղաքացու ձևավորմանը¹¹: Հատկանշական է նաև, որ Ջիյա Գյոքալփը ելնում էր թուրքերի՝ ակադիում մաթուրիդիական մեզհեբին և ֆիկհում հանիֆիական մեզհեբին հավատարիմ լինելու հավատամքից՝ մինչև անգամ քաղաքականությունում ժողովրդականությունը և մշակույթում թյուրքականությունը համոզմունք ու գործելակերպ դարձնելու կանոն - բանաձևը ձևակերպելիս ու փաստարկելիս¹²:

20-րդ դարում և 21-րդ դարի սկզբին «թուրքական ֆեմինիզմի» կենսագործումը նույնպես կապվելու էր թյուրքականությանը, այլ ոչ մշակութային բազմակացույթաձևության կամ աշխարհաքաղաքացիության մոդելներին: Ակնհայտ է, որ կանանց իրավահավասարության հաստատմանը նպատակաուղղված քեմալական ռեֆորմների սրընթացությունը և հետևողականությունը դժվար կանխատեսելի էր նույնիսկ այդ ռեֆորմների տեսական ակունքներում կանգնած Ջիյա Գյոքալփի համար. այսուհան-

¹¹ Տե՛ս նաև Ալ. Սաֆարյան, Ջիյա Գյոքալփը՝ կրթության և դաստիարակության հիմնահարցերի մասին, «Արևելագիտական ժողովածու», հ. 5, (խմբ.՝ Գ. Վ. Մելիքյան), ԵՊՀ, Իրանագիտության կովկասյան կենտրոնի հրատ., Երևան, 2004, էջ 288-309, Alexander Safaryan, Ziya Gokalp On National Education, "Iran and the Caucasus", vol. 8.2, Brill, Leiden- Boston, 2004, pp. 219-229:

¹² Մասնավորապես տե՛ս "Türkçülügün Esasları", s. 124: Թուրքիայի հետագա մոդեռնիզացիայի ուղիների մասին բանավեճերում 21-րդ դարի սկզբին էլ առաջին պլանում են Աթաթյուրքի գաղափարական ժառանգության և իսլամի հիմնահարցերը: Ակնհայտ է ինչպես թուրք հասարակության մեջ իսլամամետ ուժերի ազդեցության աճը, այնպես էլ 2002 թվականից առ այսօր իշխող «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության և «Աթաթյուրքյու» ուժերի դավանած սկզբունքների բախումը: Տե՛ս Բ. Մ. Ягудин, Исламский фактор и его влияние на конституционные процессы в Турции, - Turcica et Ottomanica... Москва, 2006, стр. 395-396:

դերձ ու բնականաբար, Թուրքիայի Հանրապետությունում (հատկապես՝ գավառում) պաշտոնական օրենսդրությունը դեռ երկար տասնամյակներ պարզապես ի գորու չէր լինելու դուրս մղել փաստացի գործող դարավոր կրոնաավանդույթային իրավունքը, որը կանխատեսելիորեն նորովի էր հառնելու իսլամամետ քաղաքական ուժերի իշխանության դարաշրջանում...¹³

Թուրք, արևմտյան ու նախկին Խորհրդային Միության պատմաբանների ու տնտեսագետների աշխատություններում լայնորեն տարածված է այն տեսակետը, որ քեմալական առաջնորդների պետական կապիտալիստական տնտեսվարման խորացման ուղղությամբ եռանդուն գործունեությունը («կոնստրուկտիվ էտատիզմը»), պետական կապիտալը տնտեսության վերակենդանացման համար հրատապ խնդիրների լուծմանն ուղղելը պայմանավորված էր օսմանյան անմխիթար ժառանգությամբ, հետպատերազմյան անհաղթահարելի թվացող սոցիալ-տնտեսական իրողություններով ու մանավանդ քաղաքական մարտահրավերներով: Ինչպես հայտնի է, արդեն Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո էտատիզմի դոկտրինը սկսեց դուրս մղվել «խառը էկոնոմիկայի» տեսությամբ, իսկ 60-ական թթ. առաջ քաշվեց «նոր էտատիզմի» կարգախոսը: Տասնամյակներ անց էտատիզմը կարող է գնահատվել որպես թուրք ազգային ձեռներեցության կայացման արագացմանը նպատակաուղղված գործիք: Առևտրի և արդյունաբերության ոլորտներում թուրք ազգային ձեռներեցությունը նախապես հենվելու էր ոչ այնքան օտարերկրացիների, որքան Օսմանյան կայսրության տնտեսական կյանքը ավանդաբար վերահսկող¹⁴ կրոնական-

¹³ Տե՛ս նաև Ալ. Սաֆարյան, Զիյա Գյոքալփը՝ Թուրք կանանց իրավունքների մասին, «Թուրքագիտական և օսմանագիտական հետազոտություններ», հ. 4, (խմբ.՝ Ռ. Հ. Սաֆրասոյան), Երևան, 2006, էջ 13-38, Alexander Safaryan, On the History of Turkish Feminism, “Iran and the Caucasus”, vol. 11.1, Brill, Leiden-Boston, 2007, pp. 141-152:

¹⁴ Մանրամասն տե՛՛ Հ. Աճառյան, Հայոց դերը Օսմանյան կայսրության մեջ (խմբ.՝ Պ. Մ. Մուրադյան), Երևան, «Զանգակ-97», 1999, էջ 12, 16-19, Զ. Կիրա-

ազգային փոքրամասնությունների՝ հունական ու հայկական միլլետների ներկայացուցիչների սեփականության վրա: Նախ Օսմանյան կայսրությունում, այնուհետև նաև Թուրքիայի Հանրապետությունում ազգային փոքրամասնությունների՝ պետականորեն իրագործված ունեզրկման անվիճելի իրողությունը բազմիցս արձանագրվել է թե՛ արևմտյան, և թե՛ խորհրդայն թուրքական հարաբերությունների պարտադրանքով կաղապարված նախկին Խորհրդային Միության հետազոտողների աշխատություններում. հիշարժան է, մասնավորապես, Դմիտրի Երեմենի՝ 20-րդ դարասկզբի իրողությունների նկարագրությունը. «Ձգտելով դուրս մղել այլազգի գործընկերներին նրանց գրաված շահեկան դիրքերից՝ թուրքական բուրժուազիան ավելի և ավելի հաճախ է դիմում «անթույլատրելի միջոցների»: Ջարդերն ու կոտորածը դառնում են թուրքական խանութպանների, մեծագործ մսավաճառների ու կուլակների հիմնական հաղթաթուղթը մրցակցային պայքարում: Անատոլիական բուրժուայի դաժանությունը ծագում է ամենևին էլ ոչ ուժից, ընդհակառակը՝ անկարությունից, թերզարգացածությունից, անլիարժեքության զգացումից: Ժանգոտ նախանձը դեպի հաջողակ հարևան քրիստոնյան, որը տարիներով ծվատել է բուրժուականացած քաղքենու ներքին էությունը, պայթում է ջարդարարի պաթոլոգիական մոլեռանդությամբ: Մրցակիցների նկատմամբ իր ատելությունը թուրքական բուրժուազիան տեղափոխում էր «այլազգիների և այլադավանների» ամբողջ զանգվածի վրա, հրահրում էր սեփա-

կոյան, Առաջին համաշխարհային պատերազմը և արևմտահայությունը 1914-1916թթ., Երևան, 1965, էջ 58-62, Հր. Ռ. Միմոնյան, Թուրք ազգային բուրժուազիայի գաղափարաբանությունը և քաղաքականությունը, Երևան, 1986, էջ 287-288, Ն. Լ. Գինոյան, Հայ վաճառականներն Օսմանյան կայսրությունում (19-րդ դարի երկրորդ կես - 20-րդ դարի սկիզբ), «Օրինեստալիա», պրակ 7-8, Երևան, 2008, էջ 124-138, Ариадна Тыркова, Старая Турция и младотурки, (Год в Константинополе), П., 1916, стр. 131-132, О. Г. Инджикян, Буржуазия Османской империи, Ереван, 1977, стр. 258:

կան ժողովրդին հայերի, հույների և այլ ազգային փոքրամասնությունների դեմ»¹⁵:

Զիյա Գյոքալփի պոեզիայում, հրապարակախոսության, կոնկրետ նաև «Թյուրքականության հիմունքները» գրքի մեջ վկայված էթնոկենտրոն տնտեսական զարգացման իդեալը, «ազգային տնտեսության» պաշտպանության դրույթներն առավել կամ պակաս ակտիվությամբ կյանքի են կոչվել ոչ միայն երիտթուրքական կառավարման, այլև Թուրքիայի Հանրապետության պատմության մի քանի տասնամյակների ընթացքում¹⁶: Գրեթե ողջ 20-րդ դարի ընթացքում թուրքական իշխանությունների՝ ազգային փոքրամասնությունների (հայերի, հույների, ասորիների) ու նրանցից սերված գործարարների դեմ իրականացրած «արտակարգ միջոցառումները» (տեղահանություն, ջարդեր, բռնագրավում, կանխամտածված ունեզրկմանը նպատակաուղղված անհավասար հարկում) ընթանալու էին պետականորեն կազմակերպված ցեղասպանական քաղաքականությանը անքակտելիորեն կապված տնտեսության «թուրքացման» ծիրում¹⁷:

¹⁵ Д. Е. Еремеев, На стыке Азии и Европы (очерки о Турции и турках), Москва, 1980, стр. 124.

¹⁶ Տե՛ս Ալ. Սաֆարյան, Զիյա Գյոքալփը՝ թուրքական տնտեսության զարգացման մասին, «Հայոց Մեծ Եղեռն – 90, հողվածների ժողովածու», (խմբ.՝ Ա. Հ. Միմոնյան), Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2005, էջ 416-431: «Հայկական հարց» հանրագիտարանի համապատասխան հոդվածը բացառապես արձանագրում է այն իրողությունը, որ մեծապես նաև Զիյա Գյոքալփի «հայացքների ազդեցությամբ են երիտթուրքերն որոշել ոչնչացնել հայկական բուրժուազիան, այնուհետև՝ ամբողջ հայ ժողովրդին և յուրացնել նրա ունեցվածքը» (տե՛ս Армянский вопрос. Энциклопедия, Главная редакция Армянской энциклопедии, Ереван, 1991, стр. 184), սակայն ընդհանրապես չի անդրադառնում Զիյա Գյոքալփի և քեմալականների առնչություններին:

¹⁷ Մանրամասն տե՛ս Ա. Սաֆարյան, «Տնտեսական թուրքականությունը», Էտատիզմի քաղաքականությունը Թուրքիայում և տնտեսության «թուրքացումը», ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2012:

ТЮРКИЗМ ЧЕРЕЗ СТО ЛЕТ ПОСЛЕ ЗИИ ГЕКАЛПА

Александр Сафарян
(резюме)

В статье рассмотрены проблемы претворения в жизнь «пророчеств» виднейшего идеолога тюркизма Зии Гекалпа (1876-1924) и актуализации гекалповедческой тематики после распада СССР и в условиях переосмысления культурно-языковой политики в «Тюркском мире».

TÜRKÇÜLÜK HUNDRED YEARS AFTER ZIYA GÖKALP

Alexander Safaryan
(summary)

The paper is focused on the problems of implementation of "prophecies" of the famous Türkçülük ideologist Ziya Gökalp (1876-1924) and actualization of Gökalp theme after the collapse of the USSR, under the conditions of reconsideration of cultural and linguistic policy in "Turkic World".